

ΤΖΟΝ ΛΟΚ

1. TABULA RASA

Τι λέει ο Λοκ για την άγραφή πλάκα (tabula rasa); Η άγραφή πλάκα είναι η ψυχή, που κατά τη διάρκεια της ζωής μας γεμίζει με ιδέες (παραστάσεις του κόσμου) τις οποίες σχηματίσαμε μέσω της εμπειρίας μας (αισθήσεις και λογισμός). Έτσι, η γνώση είναι επίκτητη, ενώ ΔΕΝ υπάρχουν έμφυτες ιδέες, γιατί τότε θα τις είχαν και τα μικρά παιδιά ή τα καθυστερημένα άτομα. Οι ιδέες είναι αντικείμενα της νόησης και αντιπροσωπεύουν τα πράγματα του εξωτερικού κόσμου.

2. ΓΝΩΣΙΟΛΟΓΙΚΗ ΘΕΩΡΙΑ

Η γνωσιολογική θεωρία του Λοκ ξεκινά με την απόρριψη της θεωρίας ότι στο νου περιέχονται έμφυτες ιδέες. Όταν γεννιέται ο άνθρωπος, η ψυχή του είναι «άγραφο χαρτί» (**tabula rasa**). Κατά τη διάρκεια της ζωής του από τις εμπειρίες η ψυχή του γεμίζει με ιδέες που δεν ταυτίζονται με τη γνώση, αλλά αποτελούν τα υλικά με τα οποία διαμορφώνεται η γνώση. Αποκτά **ιδέες** που έχουν σχέση με τα γεγονότα του εξωτερικού κόσμου. Όλες αυτές οι παραστάσεις που παρουσιάζονται στη νόηση έχουν σχέση με την εμπειρία. Η εμπειρία και οι αισθήσεις κατέχουν σημαντική θέση στη θεωρία του Λοκ, αφού από αυτές παράγονται οι ιδέες. Αφού οι ιδέες προέρχονται από τις αισθήσεις μας και την προσωπική μας εμπειρία, όλα τα πράγματα υπάρχουν σε σχέση με αυτές τις αισθήσεις και δεν υπάρχει πραγματικότητα ανεξάρτητη από αυτές. Με την υιοθέτηση της άποψης ότι οι ιδέες διαμορφώνονται μόνο από την εμπειρία και δεν είναι έμφυτες, ο φιλόσοφος ευθυγραμμίζεται με τις βασικές αρχές του **εμπειρισμού**.

Σύμφωνα με τον Λοκ οι ιδέες διακρίνονται σε **απλές** και **σύνθετες**. Οι απλές είναι αυτές που δεν μπορούν να αναλυθούν σε άλλες και οι σύνθετες είναι αυτές που, είτε τα μέρη της έχουν κατασκευαστεί από την εμπειρία, αλλά οι ίδιες δεν πηγάζουν από αυτήν, είτε είναι δυνατόν να έχουν δημιουργηθεί απευθείας από την εμπειρία. Οι ιδέες απλές και σύνθετες βρίσκονται μέσα μας, μας συνδέουν και μας φέρνουν σε επαφή με τον εξωτερικό κόσμο. Μέσω των ιδεών ο άνθρωπος οδηγείται στη γνώση.

Η εγκυρότητα των ιδεών απλών και σύνθετων εξαρτάται από το βαθμό σύνδεσης με τις **ποιότητες** των πραγμάτων, που βρίσκονται έξω από εμάς και αποτελούν τα χαρακτηριστικά του υλικού κόσμου. Επομένως η γνώση για τον εξωτερικό κόσμο βασίζεται στις σχέσεις των ιδεών που συνδέονται με τον κόσμο. Αυτές οι ιδιότητες, ποιότητες δεν ταυτίζονται με την πραγματική ουσία του πράγματος, την υπόσταση του. Η **υλική υπόσταση** δεν ταυτίζεται με τις ιδέες μας, αλλά υπάρχει έξω από αυτές. Με τις γενικές προτάσεις όμως ουσιαστικά λαμβάνουμε πληροφορίες για τις ιδέες μας και όχι για τον πραγματικό κόσμο. Για τον Λοκ υπάρχει ο υποκειμενικός κόσμος στον οποίο μπορούμε να κάνουμε έρευνες ελεύθερα, χωρίς να οδηγούμαστε στην αντικειμενική γνώση και ο εξωτερικός κόσμος για τη γνώση του οποίου οι ιδέες μας αποτελούν εμπόδιο. Αφού λοιπόν η υπόσταση δεν ταυτίζεται με τις ιδέες μας, που σύμφωνα με τη θεωρία του εμπειρισμού αποτελεί τη μοναδική αξιόπιστη πηγή γνώσης, αλλά υπάρχει έξω από αυτές, κατανοούμε ότι ο φιλόσοφος οδηγείται σε αντίφαση και ξεφεύγει από τις βασικές αρχές της εμπειρικής θεωρίας

Ο Λοκ αν και ξεκινά δείχνοντας εμπιστοσύνη μόνο στις αισθήσεις με την υιοθέτηση **αφηρημένων ιδεών**, η λογική σύνδεση τους και η νοηματική σχέση τον οδηγεί σε ένα είδος γνώσης που έχει παρόμοιο περιεχόμενο με την a priori γνώση. Ο Λοκ, λοιπόν, παρεκκλίνοντας από τις αρχές του εμπειρισμού, φαίνεται να αναγνωρίζει τα προβλήματα που ανακύπτουν σχετικά με τη διατύπωση της βεβαιότητας της γνώσης του εξωτερικού κόσμου. Για τον Ντεκαρτ υπάρχει δυσκολία για να γίνει γνωστός ο υλικός κόσμος από τη στιγμή που ο κόσμος της συνείδησης είναι διαφορετικός από τον κόσμο των υλικών σωμάτων. Ο Λοκ, παρεκκλίνοντας από τις αρχικές του θέσεις, κάνει λόγο για **δυϊσμό των πεπερασμένων ουσιών συμφωνώντας με τον Ντεκαρτ**.

Ο Λοκ αποδέχεται τη θέση του Ντεκαρτ για ύπαρξη γνώσης μέσω της **ενόρασης**, δείχνοντας, όμως, την επιφυλακτικότητα του για τη εγκυρότητα της στη γνώση του υλικού κόσμου. Υπάρχει ενορατική βεβαιότητα μόνο για την ύπαρξη της ιδέας και όχι για την αντιστοίχηση της ιδέας σε κάποιο πράγμα. Η ιδέα μας παρέχει τη δυνατότητα γνώσης ύπαρξης του πράγματος, όχι όμως

και γνώσης της φύσης του. Φαίνεται να δέχεται ότι υπάρχει βεβαιότητα για το εξωτερικό κόσμο εφόσον αυτή βασίζεται στη λογική σύνδεση και τη νοηματική σχέση των ιδεών. Στηρίζοντας όμως τη γνώση μας για τον κόσμο στις σχέσεις των ιδεών, δεν είμαστε βέβαιοι ότι γνωρίζουμε τον πραγματικό κόσμο. Αν και ο Λοκ αναγνωρίζει ότι οι ιδέες αντιπροσωπεύουν μια μορφή αντικειμενικής πραγματικότητας, δε δίνει πειστικές απαντήσεις για τη βεβαιότητα της ύπαρξης των πραγμάτων όπως θα περιμέναμε από ένα γνήσιο εκπρόσωπο του εμπειρισμού. Παρά τις αρχικές του προθέσεις, ερχόμενος πιο κοντά στις θέσεις του Ντεκαρτ δεν καταλήγει στην απόλυτη βεβαιότητα για τη γνώση του κόσμου.

Ο Λοκ, αν και ξεκινά, δείχνοντας εμπιστοσύνη μόνο στις αισθήσεις με την υιοθέτηση αφηρημένων ιδεών, η λογική σύνδεση τους και η νοηματική σχέση τον οδηγεί σε ένα είδος γνώσης που έχει παρόμοιο περιεχόμενο με την *a priori* γνώση. Παρεκκλίνοντας από τις αρχές του εμπειρισμού φαίνεται να αναγνωρίζει τα προβλήματα που ανακύπτουν σχετικά με τη διατύπωση της **βεβαιότητας της γνώσης του εξωτερικού κόσμου**.

Ο Λοκ διαφωνεί με τον Ντεκαρτ στην απόδοση ιδιοτήτων στο νου εκτός από το σκέπτεσθαι. Δεν είναι δυνατόν ο άνθρωπος να σκέφτεται πάντα. Ο Θεός ως τέλειον ίσως έχει δημιουργήσει τη νόηση που πιθανόν η υπόσταση της να μην είναι υλική.

3. ΔΟΚΙΜΙΟ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΘΡΩΠΙΝΗ ΝΟΗΣΗ

Αλλά (...) το συμπέρασμα που εξάγουν απ' την καθολική συμφωνία (...) είναι μια συλλογιστική απόδειξη που στηρίζεται σε μια αποδεικτική αρχή, που δεν υπάρχει καθόλου· γιατί δεν υπάρχει πραγματικά καμιά αρχή πάνω στην οποία όλοι οι άνθρωποι να συμφωνούν γενικά. Και για ν' αρχίσω με τις θεωρητικές έννοιες, να δύο απ' τις περίφημες αρχές, στις οποίες δίνουν, κατά προτίμηση, την ιδιότητα των έμφυτων αρχών: καθετί που είναι, είναι και είναι αδύνατον ένα πράγμα να είναι και να μην είναι ταυτόχρονα. Αυτές οι προτάσεις θεωρήθηκαν σίγουρα σαν αξιώματα καθολικώς δεκτά, αλλά χρειάζεται προσπάθεια για να παραδεχθούμε ότι υπάρχει μια γενική συμφωνία πάνω σ' αυτές τις δύο προτάσεις, γιατί υπάρχει ένα μεγάλο μέρος του ανθρώπινου γένους που δεν του είναι ακόμα γνωστές.

Γιατί πρώτον είναι σαφές ότι τα παιδιά και οι ηλίθιοι δεν έχουν την παραμικρή ιδέα γι' αυτές τις αρχές και ότι δεν τις σκέπτονται με κανένα τρόπο. Αυτό είναι αρκετό ν' ανατρέψει το επιχείρημα της καθολικής συμφωνίας, σύμφωνα με το οποίο όλες οι έμφυτες αλήθειες πρέπει να παράγονται αναγκαία. Γιατί το να λέμε ότι υπάρχουν αλήθειες εντυπωμένες μέσα στην ψυχή, η οποία ωστόσο δεν αντιλαμβάνεται τίποτα, αυτό μου φαίνεται πραγματική αντίφαση. Επειδή η εντυπωτική ενέργεια δεν μπορεί παρά μόνο να συντελέσει στο ν' αντιληφθούμε ορισμένες αλήθειες. Αν λοιπόν αυτές οι ισχυρές εντυπώσεις είχαν γίνει πάνω στην ψυχή των παιδιών και των ηλίθιων, πρέπει αναγκαστικά τα παιδιά και οι ηλίθιοι να καταλαβαίνουν αυτές τις εντυπώσεις, να γνωρίζουν τις αλήθειες τις χαραγμένες στο πνεύμα τους και να δίνουν γι' αυτές τη συγκατάθεσή τους. Αλλά αυτό δεν συμβαίνει. Κι έτσι, αφού δεν υπάρχουν απ' τη φύση εντυπωμένες έννοιες στην ψυχή, πώς αυτές μπορούν να είναι έμφυτες;

Τζον Λοκ, Δοκίμιο για την ανθρώπινη νόηση, μετάφραση. Γρ. Λιονή, εκδ. Αναγνωστίδης, σ. 11

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

α) Με ποια επιχειρήματα ο Τζον Λοκ απορρίπτει τις έμφυτες ιδέες;

β) Πώς κρίνετε αυτά τα επιχειρήματα;